

Створення власних електронних ресурсів - новий стан розвитку Наукової бібліотеки: з досвіду роботи Наукової бібліотеки Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Артюх Наталя Євгенівна – завідувача відділом автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка**

Соціально-економічні зміни, які відбуваються у суспільстві, впливають і на діяльність бібліотеки, які стоять на перехресті інформаційних потоків. Нині інформація існує як у традиційній друкованій, так і в електронній формі. Безумовно, книги та інші друковані документи як об'єкти і засоби фіксації і розповсюдження інформації, накопиченої людством, існували і будуть існувати. У той же час, сучасні інформаційні технології дозволили не тільки приступити до широкомасштабного перекладу наявної інформації в електронну форму, але і до створення нових інформаційних ресурсів відразу в електронному вигляді. Така форма представлення інформації крім значного прискорення комунікативних процесів дає можливість на якісно новому рівні організувати процеси виробництва, збереження і розповсюдження інформації.

У відповідності зі сформованими тенденціями ключовою складовою інформатизації освітньої діяльності, як перспективної галузі розвитку суспільства, стає формування системи науково-освітньої Електронної бібліотеки (ЕБ) навчального закладу. У сучасних умовах вона повинна являти собою єдине середовище ефективного інформаційно-бібліотечного забезпечення діяльності університету, побудовану на основі сучасних інформаційних технологій. Це дозволить підвищити доступність і якість надаваних інформаційних послуг та надасть користувачеві принципово нові сервіси.

Останнім часом для багатьох бібліотек стає нагальним питання створення електронних ресурсів власної генерації в т.ч і Електронні бібліотеки, інститутські репозиторії.

Науковою бібліотекою ХНТУСГ для підтримки навчальної діяльності університету було створено Електронну бібліотеку.

У бібліотеках ВНЗ реалізуються різні концептуальні підходи формування електронних бібліотек.

Основна концептуальна ідея створення ЕБ полягає в тому, що вона повинна стати одним з основних компонентів інформаційного простору університету, акумулюючи і зберігаючи результати науково-дослідної та освітньої діяльності, надаючи всім категоріям користувачів максимально повні бібліотечно-інформаційні послуги на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна бібліотека — впорядкована колекція різномірних електронних документів (в тому числі книг, періодичних видань), забезпечених засобами навігації та пошуку [15].

Рішення, які можна об'єднати під назвою «повнотекстова електронна бібліотека», покликані спростити доступ до інформації для віддалених читачів, забезпечити збереження бібліотечних фондів і вирішити ряд питань зберігання бібліотечних фондів, шляхом створення страхового фонду на електронних носіях; забезпеченню локального і віддаленого доступу користувачів до інформаційних ресурсів; створенню навчально-методичного комплексу з профілем ВНЗ на допомогу навчальному процесу.

Електронна бібліотека ВНЗ покликана виконувати такі функції:

- ✓ освітню, в рамках якої здійснюється підтримка освітнього процесу шляхом надання навчального матеріалу за профілем ВНЗ;
- ✓ фондоутворюючу, в рамках якої фонд бібліотеки ВНЗ поповнюється документами в електронному вигляді та доповнює фонд традиційних видань;

Першим кроком на шляху до створення власного ресурсу повинно стати визначення цільової аудиторії і тих сервісів, які будуть потрібні користувачеві. Це сприятиме правильному вибору моделі Електронної бібліотеки існуючих варіантів. На нашу думку Електронна бібліотека НБ ХНТУСГ має орієнтуватися на студентів усіх форм навчання; аспірантів; професорсько-викладацький склад; співробітників.

Електронна бібліотека має дворівневу структуру і складається з електронного каталогу і текстів друкованих документів в електронному варіанті, які є аутентичними.

Фонд Електронної бібліотеки НБ ХНТУСГ формується: електронним копіям навчальних, навчально-методичних видань та наукових статей викладачів кафедр ХНТУСГ.

Складовими Електронної бібліотеки є: колекція електронних версій статей з Вісника ХНТУСГ, колекція електронних версій статей з науково-практичних журналів, видаваних кожним Навчально-науковим інститутом університету, колекція електронних версій навчальної і навчально-методичної літератури (підручники, методичні посібники, практикуми, лекції і ін), створеної співробітниками університету. Доступ до Електронної бібліотеки здійснюється через сайт Наукової бібліотеки, перегляд повних текстів можливе після авторизації.

Створення Електронної бібліотеки вимагало значної організаційної та консультативної роботи з викладачами університету: доводилося роз'яснювати переваги та необхідність ЕБ, переконувати викладацький склад у необхідності прийняття участі у формуванні електронного ресурсу.

Після того, як в університеті було впроваджено дистанційну форму навчання, зросла значимість і цінність електронної бібліотеки, з'явилася зацікавленість у наповненні фонду електронними версіями навчально-методичної літератури. Виданий Наказ № 01-08/69 від 18.03.2010 року по університету "Про створення бази даних «Електронні версії підручників та навчально-методичної літератури», визначив обов'язкову політику надання в бібліотеку виданої на кафедрах навчальної, навчально-методичної літератури за минулий семестр, тобто двічі на рік.

Робочі процеси складаються з різних кроків, таких як додавання матеріалів в ЕБ, збір необхідних метаданих, укладання договорів з авторами, конвертування файлів, визначення політики комплектування, установка програмного забезпечення і т. п. Для успішного ведення робочих процесів дуже важливо правильно розподілити обов'язки всередині колективу, що займається наповненням ЕБ.

Організація доступу до Електронної бібліотеки ХНТУСГ ґрунтується на наступних принципах:

- Електронна бібліотека доступна і відкрита для всіх користувачів Наукової бібліотеки університету;
- Електронна бібліотека відображається в бібліографічній базі даних "Електронні версії підручників та навчально-методичної літератури" із доступом до повного тексту документа;
- Користувачі мають право на отримання допустимої частини копії будь-якого текстового ресурсу в зручному для нього форматі.

Полноцінне функціонування електронної бібліотеки можливе при наявності бібліотечного Web-сайту, який містить актуальну інформацію про бібліотеку. Доступ до електронних ресурсів забезпечується через сайт бібліотеки у відкритому і авторизованому режимах. У відкритому режимі відвідувач сайту може ознайомитися з Електронним

каталогом: отримати доступ до бібліографічних описів видань. Повноцінна робота з фондами - доступ до повних текстів навчальних матеріалів, можлива тільки для користувача бібліотеки, працюючого в авторизованому режимі.

Враховуючи той факт, що метадані, що уніфікують документ, є основним компонентом довідково-пошукового апарату бібліотечних і пошукових систем, нами вважається розумною організація інформаційних ресурсів в електронну бібліотеку за принципом традиційної бібліотеки. Електронний документ проходить частковий шлях традиційної бібліотечної обробки - каталогізацію, систематизацію, аналітичну обробку, розміщується в фонді Електронної бібліотеки і потім, стає доступним авторизованим користувачам через Web-Ірбіс.

Тексти монографій, підручників, методичних вказівок в електронному форматі, отримані від кафедр, перевіряються бібліотекарем, відповідальним за ведення ЕБ: електронні версії документів порівнюються з друкованими виданнями, при наявності у фонді бібліотеки, або перевіряється коректність файлу, в цілях подальшого їх використання читачами. Електронні тексти документів, котрі пройшли перевірку та редагування, включаються в електронну бібліотеку. Основний формат подання даних в Електронній бібліотеці – *.pdf.

Для якісного задоволення інформаційних потреб наших користувачів розроблено механізм об'єднання електронних документів бібліотеки з пошуковим апаратом (ЕК). Можливості електронного каталогу дозволяють користувачеві знайти бібліографічний опис необхідного джерела інформації і скористатися його повним електронним текстом.

Електронна адреса документа, оформлена у вигляді гіперпосилання, є елементом бібліографічного опису та забезпечує його зв'язок з електронним документом, розташованим на файловому сервері.

Каталогізація всіх типів електронних видань здійснюється у відповідності з наявними нормативами.

Бібліографічні записи для електронних документів і зв'язок бібліографічного запису з повним текстом документу створюються бібліотекарем, відповідальним за ведення Електронної бібліотеки. Адміністратор Електронної бібліотеки перевіряє коректність подання інформації на сайті бібліотеки.

Всі документи при формуванні бібліографічного запису індексуються за допомогою ієрархічного довідника "Дисципліни університету", що дозволяє розподіляти документи в "Картотеці книгозабезпеченості" і здійснювати пошук літератури, використовуючи рубрикатор "Кафедри університету" в Електронному каталозі на сайті НБ ХНТУСГ.

При організації Електронної бібліотеки враховуються питання збереження електронних ресурсів і питання збереження традиційних документів при їх оцифрування для створення електронної копії.

Зберігання електронних ресурсів має свою специфіку, пов'язану з необхідністю забезпечення збереження інформації та цілісності даних, зафіксованих на фізичних носіях, а також забезпечення їх довготривалого зберігання.

Організація зберігання інформація в НБ ХНТУСГ:

- на сервері НБ ХНТУСГ;
- контрольні копії документів на робочих машинах відділу автоматизації;
- на CD/DVD-дисках.

Рішення задач інформаційної безпеки Електронної бібліотеки вимагає організації резервного копіювання електронних ресурсів, що має забезпечити їх фізичне збереження.

Архівування робочих баз даних на сервері здійснюється 1 раз на тиждень з копіюванням на кілька робочих станцій.

Здійснюється обов'язкове створення резервних копій, електронних видань, які тільки надійшли, на сервері бібліотеки.

За створення резервних копій і організацію збереження інформації несе відповідальність адміністратор Електронної бібліотеки.

Зроблений первинний модуль збору статистики за зверненням до повних текстів. Інформація (дата звернення, шифр документа, шлях до повного тексту) зберігається в спеціальну базу для подальшого аналізу.

Ефективність електронної бібліотеки визначається наступними показниками:

- Повніше задовольняються інформаційні запити користувачів бібліотеки; користувач отримує інформацію незалежно від часу і місця знаходження; істотно підвищується оперативність надання користувачам необхідних документів і даних (для більшості користувачів електронна форма надає єдину можливість отримати необхідний документ);
- Формується новий імідж бібліотеки, що надає інформацію на нетрадиційних носіях;
- Підвищується значення бібліотечної роботи; підвищується рівень інформаційної культури та комп'ютерної грамотності як читачів, так і співробітників бібліотеки, а це має не тільки вузьке прикладне значення (вміння, наприклад, зчитувати CD/DVD - ROM), але і більш широке значення, оскільки людина з високим рівнем інформаційної культури значно легше орієнтується в постійно мінливому світі, не боїться інновацій і змін;
- Використання мультимедійних технологій, CD/DVD-ROM, Flash-носіїв, надають текстову, аудіо та відео інформацію, що дозволяє краще засвоювати матеріал, так як інформація сприймається комплексно кількома органами почуттів одночасно.

Загальновизнаним є той факт, що відкритий і оперативний доступ до наукової інформації є важливою умовою проведення досліджень, стимулювання інновацій, спрямованих на поширення знань і покликаних сприяти прогресу. Для бібліотеки, як провідного джерела наукової інформації у вузі, дуже важливо активно сприяти його формуванню, тому для підтримки науково-дослідної діяльності запущено проект по створенню електронного архіву відкритого доступу (репозиторій) ХНТУСГ ім. П. Василенка на платформі з відкритим кодом DSpace.

Все вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що створення власних електронних ресурсів вназ на сьогоднішній день є вкрай актуальним завданням. Необхідність створення власних Електронних ресурсів обумовлено рівнем розвитку сучасного суспільства, інформатизації освітнього середовища, модернізацією вузівської бібліотеки, потребою вирішення проблеми інформаційної недостатності та своєчасного збереження інформаційних ресурсів бібліотеки, а також високою швидкістю появи нової інформації і найчастіше неможливістю придбання її в потрібній кількості в паперовому вигляді.

Впровадження нових технологій в інформаційно-бібліотечні процеси стає найважливішим фактором динамічного розвитку вузу в цілому, його конкурентоспроможності на ринку освіти, необхідною умовою підготовки висококваліфікованих фахівців.

Освоєння нових форм і технологій надання інформації дозволяє бібліотекам зберегти ключові позиції в сучасному інформаційному світі, а робота з цифровими масивами даних стає невід'ємною частиною її діяльності

Список використаних джерел

1. Баюш О. Сучасний стан бібліотечних ресурсів сільських бібліотек Півдня України: проблеми та перспективи / О. Баюш. // Вісник Книжкової палати. 2014. № 5.

Режим доступу:

file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/vkp_2014_5_9.pdf (Дата звернення 08.05.2017)

2. Олексик В. П. Информационные технологии и средства обучения [Электронный ресурс] / В. П. Олексюк, А. Г. Олексюк // DigitalLibrary NAPS ofUkraine. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1035> (Дата звернення 08.05.2017).
3. Петриков В. П. Некоторые подходы по созданию электронной библиотеки вуза // Современные пути гуманизации и оптимизации образования - Доступ: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46469/78-Petrikov.pdf?sequence=1> (Дата звернення 08.05.2017)
4. Ильясова А. Х. Создание электронной библиотеки вуза. - Доступ: <http://nit.miem.edu.ru/sbornik/2009/sec4/030.html>
5. Земсков А. И. Электронные библиотеки / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. – М.: ГПНТБ России, 2001. – 91 с
6. Концептуальное проектирование электронной библиотеки // Электронные библиотеки: принципы создания / Ф. Б. Антропольский, Т. В. Майстрович. – М., 2005. – Гл.4. – С. 89-111
7. Шрайберг Я. Л. Роль библиотек в обеспечении доступа к информации и знаниям в информационном веке : ежегодный доклад Конференции «Крым». Год 2007 / Я. Л. Шрайберг. – Судак, М., 2007
8. Баркова О. В. Информационная технология формирования электронной библиотеки НБУВ / О. В. Баркова. – К. : НБУВ, 2005. – Вып. 3. – С. 123-130
9. Карнаух И. А. К вопросу о библиографическом описании сетевых электронных изданий / И. А. Карнаух // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. присвяченої 210-річчю Харк. нац. мед. ун-ту та 95-річчю Наук. бібліотеки ХНМУ, Харків, 5–12 жовт. 2015 р. / Харк. нац. мед. ун-т; [редкол. : І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гаєва]. – Харків, 2015. – С. 79-86. –
Електрон. аналог друк. публ.: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/9677> (Дата звернення 09.05.2017)
10. Концепция научно-образовательной электронной библиотеки (НОЭБ) Научной библиотеки Казанского государственного университета / авторский коллектив: Г.А. Аухадиева, В.Ю. Кузьмина, И.К. Фомичева, А.Г. Абросимов, И.И. Салосина, Ю.А. Лексина Научной библиотеки Казанского государственного университета
Доступ: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiD7tfE_e3TAhVpIpoKHQZ0A3wQFggjMAA&url=http%3A%2F%2Fold.kpfu.ru%2Flib%2Fbin_files%2Fkoncep_noeb!573.doc&sg=AFQjCNHWsP_wL8md9OonTAv0qtETTV6udQ&sig2=X-6mxURMu9LCLoqh0X5GKQ (Дата звернення 12.05.2017)
11. Бруй А. Развитие проекта "ELibUkr - Электронная библиотека Украины: создание центров знаний в университетах Украины "[Электронный ресурс]: презентация / А. Бруй. - К., 2011. - Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle//955> (дата обращения: 10.05.2017).
12. Шрайберг Я. Свободный доступ к ресурсам библиотек образовательной и научной сферы: новый федеральный проект в российском библиотечно-информационном пространстве / Я. Шрайберг // Высшая школа. - 2013. - № 4. - С. 74-78.
13. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац.

б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 173 с.

14. Богданов А.В., Сютюренко О.В., Хохлов Ю.Е. Программа «Российские электронные библиотеки» // Научный электронный журнал «Электронные библиотеки». – 1998. - Том 1. – Вып. 1
Доступ: <http://www.elbib.ru/content/journal/1998/199801/BHS/bhs.ru.html> (дата звернення: 17.08.2017)
15. http://biog.in.ua/referat-elektronni-biblioteki.html#Електронна_бібліотека